

Gauta 2008 03 04
Pabaiga. Pradžia „Logos“ Nr. 54.

MINDAUGAS KUBILIUS

Vilniaus universitetas

KRIKŠČIONIŠKOSIOS TIESOS UNIVERSALUMAS JUSTINO KANKINIO RAŠTUOSE

The Universality of Christian Truth
in the Writings of Justin Martyr

SUMMARY

In order to communicate Christ's truth to intellectuals of Antiquity, it became indispensable for Christians to prove its universality in philosophical terms. Following already an established tradition of kerygmatic preaching to Greeks, Justin Martyr attempts to demonstrate how the truth of one God incarnated, Logos-Christ, is anticipated in thought of various Greek philosophers. Justin transforms the Stoic concept of *logos spermatikos* into a concept of the innate cognitive capacity to know the universal Logos who revealed himself as Christ. According to his view, all humanity by virtue of the innate capacity participates in the Logos-Christ. By virtue of grace, the Logos-Christ revealed himself fully to all humankind. Thus, the universal truth can be known only by virtue of faith into the very fact of the Incarnated Logos.

SANTRAUKA

Kad galėtų perteikti krikščionišką tiesą antikos intelektualams, krikščionys turėjo jiems išaiškinti savosios tiesos universalumą filosofine kalba. Pasirėmęs jau susiformavusia apaštalinio skelbimo graikams tradicija, Justinas Kankinys siekia atskleisti, kaip vienatinio ir įsikūnijusio Dievo, *Logos-Kristaus*, tiesa buvo numanyta įvairių graikų filosofų mintyje. Stoikų *logos spermatikos* sampratą Justinas aiškina kaip žmogaus prigimtyje glūdintį gebėjimą pažinti visuotinį *Logos*, kuris apreiškė save krikščionims kaip Kristus. Remdamasis šiuo aiškinimu Justinas nuosekliai tvirtina prigimtinį ir visuotinį žmonijos dalyvavimą *Logos-Kristuje*. Per Dievo malonę *Logos-Kristus* visiškai apreiškė save žmonijai. Todėl universali tiesa, anot Justino, yra visiškai pažinti tik tikint įsikūnijusiu *Logos*.

RAKTAŽODŽIAI: apologetas, universalumas, Logos, logos spermatikos, kerygma.
KEY WORDS: apologists, universality, Logos, logos spermatikos, kerygma.

TEOLOGINIS KONSTRAVIMAS

Sukonstravęs metafizinius krikščioniškosios tiesos universalumo pradus polemikos su intelektualais kontekste, Justinas taip pat konstruoja ir teologinę „malonės tvarką“, t.y. teologinį krikščioniškosios tiesos universalumo pagrindimą. Apžvelgsime keletą pamatinių šio konstrukto dėmenų.

a. „Malonės tvarkos“ primatas

Visavertę *Logos*-Kristaus atskleisti Justinas išpažįsta kaip iš apaštalinės kerygmos kilusią protingai tikėtiną tiesą: „per *Logos* galybę, pagal Tėvo ir visa ko valdovo Dievo valią per Mergelę buvo pradėtas žmogus, pavadintas Jėzumi, nukryžiuotas ir miręs, prikeltas ir paimtas į dangų; iš pastarųjų čia jau išaiškintų dalykų turintysis proto (ὁ νοῦνεχής) galės tai suprasti.“⁴⁷

Taigi „pagal malonės tvarką“ *Logos* atskleisties pamatas yra *Logos* tapimas žmogumi, arba įsikūnijimas. Vadinasi, visavertiškai pažinus tiesą ir jai būdingą universalumą, privalu išpažinti *Logos* atskleisties pilnatvę – patį įsikūnijimo faktą: „Iš negimusio ir neištariamojo Dievo [kilusį] *Logos* garbiname ir mylime kartu su Dievu, kadangi dėl mūsų jis tapo žmogumi, idant taptų mūsų kančių dalyviu ir jas išgydytu.“⁴⁸

Justino manymu, apaštalinės kerygmos teigta prigimtinė žmogaus logiškumo⁴⁹ raiška yra teisingesnė už dalines filosofines doktrinas būtent dėl įsikūnijimo fakto⁵⁰: „Mūsų mokymas pasirodo didingesnis už žmonių mokymus, nes Kristus, pasirodęs dėl mūsų, tapo pilnu-

tine protinga (τὸ λογικὸν τὸ ὄλον) būtybe – kūnas, protas (λόγον) ir siela.“⁵¹

Sulig filosofine Justino išvalga, visavertis *Logos* pažinimas įmanomas tik per pastarojo sutapimą su prigimtinė žmogui *logos spermatikos* potencija. Justino doktrinoje filosofiškai interpretuota apaštalų kerygma skelbia: įsikūnijusiam *Logos*-Kristuje žmogaus prigimtinė potencija, *logos spermatikos*, yra įgalinama pilnutiniam *Logos*-Dievo pažinimui. Tokiu apaštalinės kerygmos išaiškinimu Justinas nuosekliai subordinuoja dalinę filosofų tiesą pilnutinei malonės tvarka atskleistai ir krikščionių išpažintai visavertei ir universalijai tiesai.

Todėl krikščionys yra *Logos* universalios būties ir tiesos įkūnytojai: „Todėl Dievas ir delsia įvykdyti viso pasaulio sumišimą ir sugriovimą, idant daugiau nebebūtų blogųjų angelų, demonų ir žmonių – dėl krikščionių sėklos, kuri žino (ὁ γινώσκει), jog, esanti prigimtyje (ἐν τῇ φύσει), ji yra [išlikimo] priežastimi.“⁵²

Visavertis *Logos* įsibuvimas žmogaus prigimtyje ne tik įgalina visavertės pamatinės ir universalios tiesos pažinimą, bet kartu įgyvendina ir pačios žmogiškosios prigimties pamatinį atnaujinimą⁵³: „Jėzus Kristus yra vienintelis tikrai Dievo pagimdytas Sūnus, žodis (λόγος), pirmgimis ir galybė; jo [Tėvo] valia tapęs žmogumi (γενόμενος ἄνθρωπος) jis išmokė mus šių dalykų žmonių giminės atsivertimo ir atstatymo (ἐπ' ἀλλαγῆ καὶ ἐπαναγωγῆ) dėlei.“⁵⁴

Pasak Justino, būtent visavertės *Logos* atskleisties įsikūnijimo fakte išpažinimas įgalina *Logos* pradų sklaidą žmo-

gaus prigimtyje. Tokiu būdu išikūnijimas kaip „malonės tvarkos“ pamatinis veiksnys išskleidžia prigimtine žmogaus *logos spermatikos* potenciją tiek pilnutinio *Logos* pažinimo, tiek ir visos prigimties atnaujinimo linkme.

b. *Logos* universalumo istorinė-socialinė dominantė

Krikščionių visaverčiai pažįstamo ir logiškai pagrįsto *Logos* universalumą Justinas nuosekliai projektuoja į Antikinės visuomenės istorinį ir socialinį visumą. Jis iškelia žmonių visybėje vyraujančią ir protingos prigimties atžvilgiu nepateisinamą nepažinimo problemą: „Pradžioje Jis [Dievas] padarė žmonių giminę maistančią ir galinčią pasirinkti tiesą bei gerai elgtis; todėl nepateisina mi prieš Dievą yra visi žmonės, nes juos sutvėrė protingus ir išvelgiančius [λογικοί καὶ θεωρητικοί].“⁵⁵

Logos – *logikai*, t.y. Prado ir jame dalyvaujančios žmonių giminės, santykio pagrindimas verčia Justiną paaiškinti šį visuotinį *Logos* nepažinimo faktą: „Mūsų tarpe piktų demonų valdovas yra vadinamas šliužu ar šėtonu, ar velniu, ką jūs galite sužinoti tyrinėdami mūsų raštus. Jis bus nusiūstas į ugnį su savo karėivija, ir jį sekantys žmonės bus nubauti neribotą [bausmės] amžių, kaip kad atskleidė Kristus. Todėl Dievas delsia iki dabar šitai padaryti būtent dėl žmonių giminės. Nes jis žino iš anksto, kad vieni bus išgelbėti per atgailą, tuo tarpu kiti dar net nėra gime.“⁵⁶

Justino istorijos teologijos prielaidos yra akivaizdžiai paremtos *Logos* ir blogio jėgos priešata. Chadwick reziumuoja: „Kiekvienas individas nuo Adomo laikų

buvo pajungtas mirties ir velnio vergijai „dėl savo kaltės“. Tačiau žmogus yra supančiotas stabmeldystės ir prietarų, todėl jis neturi galios išsivaduoti. Dievas visagale jėga galėjo sunaikinti blogį ir velnią, bet tai yra Dievo [veikimo] būdas išsaugoti ir gerbti [žmogaus] laisvę ir apsisprendimo laisvę. Jis įtikinėja, bet neprievartauja. Tokiu būdu istorija yra dramatiška kova tarp Dievo ir velnio dėl žmogaus sielos užvaldymo.“⁵⁷

Iš Dievo ir žmogaus santykio esmės bei priešstatos su šiuo santykiu griaunančia blogio jėga kyla ir individo kertinio apsisprendimo istoriniame laike būtinybė: „Jeigu kas netiki, kad Dievas rūpinasi šiais dalykais, tai arba jis sąmoningai išpažins Dievo nebuvimą; arba, jei Jis yra, [teigs, kad] Dievas džiaugiasi blogiu; arba teigs, jog [Dievas] tėra akmuo; kad nėra nei dorybės, nei ydos; ir kad tik pačių žmonių išvedama, kas yra gera, o kas bloga. Šitai yra didelė bedievystė ir neteisūngumas.“⁵⁸

Universalios tiesos pažinimo imperatyvas prisako Justinui kritikuoti *Logos* įstatytai prigimtinę tvarkai prieštaraujančią ne tik individualią moralę, bet ir pačią visuomeninę tvarką.⁵⁹ Kita vertus, Justinas susieja *Logos* išikūnijimo faktą su Romos politine istorija, pastarąją tokiu būdu įtikslindamas universalios krikščioniškos tiesos atskleisties logikoje. Senojo Testamento pranašystę apie Mesijo atėjimą⁶⁰ Justinas aiškina ne tik pasiremdamas ankstyvajai krikščionybei būdinga tipologija, bet ir Romos istorijos faktais. Anot Justino, išpranašautas Mesijas yra Kristus, kuris ateis, kai Romos užkariuoti judėjai praras politinę nepriklausomybę. „Tautų ilgesį“ Justinas netiesiogiai susieja su Romos dominavimu ne tik ju-

dėjams, bet ir Romos valdomam tautų daugiui: „Šitai mums patiems tapo akivaizdu ir faktiškai įtikinama: iš visų žmonių giminių yra dalis, kurie ieško to, kuris buvo nukryžiuotas Judėjoje; po ko Judėja buvo staigiai paimta į nelaisvę.“⁶¹ Justinas yra įsitikinęs, kad Romos politinio dominavimo plėtra yra Apvaizdos nulemta⁶² *Logos* dominavimui žmonių giminei įgyvendinti.

Šią Apvaizdos lemtį Justinas sustiprina ir Romos karinės simbolikos interpretacija. Imperatoriui ir visuomenei Justinas pristato kryžiaus formą kaip „didžiausią Jo [Dievo] galybės ir valdžios simbolį“⁶³. Būtent gebėjimu atkartoti kryžiaus formą žmogus ir skiriasi nuo neprotingojo gyvūno.⁶⁴ Nors Kryžiaus forma yra Jėzaus Kristaus simbolis, „tačiau pats jo unikalumas atskleidžia universalumą. Visas pasaulis turi

savyje kryžiaus išpaudą.“⁶⁵ Dar daugiau, Justino įsitikinimu, tiek Kryžiaus forma, tiek joje išpausta Dievo galybė pagrindžia Romos karinę plėtrą, vadinausi, ir politinės galios kaupą.

„Šios [kryžiaus] formos galią padaro akivaizdžią jūsų pačių simboliai, [...], kurių pagalba yra įvykdyti visi jūsų išgyjimai, per kuriuos jūs parodote jūsų valdžią ir galybę, nors jūs tai ir darote sąmoningai to nežinodami [μὴ νοοῦντες]. O taip pat šia [kryžiaus] forma konsekuojate jūsų mirusiųjų valdovų atvaizdus ir įrašydami juos dievais pavadinate.“⁶⁶ Kryžiaus ženklas, simbolizuojantis Dievo veikimą, kartu yra ir Romos galybės simbolis. Čia Justinas aptaria dieviškosios ir žemiškosios galių sąveiką, kai žemiškoji yra subordinuojama dieviškojo Prado universalios dominavimo apreiškimui ir įgyvendinimui.

IŠVADOS

Remdamasis apaštalu bei jų graikalbių mokinių vykdytu Kristaus mokymo įsisavinimu antikinėje kultūroje ir visuomenėje Justinas, brandžiai polemizuodamas su intelektualia šios visuomenės dalimi, siekia pagrįsti krikščioniškosios tiesos universalumą ir paskatinti visuotinę jos recepciją. Justino argumento pagrindas yra *Logos*, viseto Pradas, kuris pagaliau atsiskleidė žmonijai kaip įsikūnijęs dievažmogis Kristus. Justino rūpestis nėra tik išsamiai komunikuoti jo aiškinamas apaštalinio skelbimo formuluotes. Remdamasis filosofinėmis sampratomis Justinas siekia išskleisti Kristaus kaip viseto Prado racionalumą.

Naudodamasis stoikų *logos spermaticos* samprata Justinas kuria prigimtinės žmonių potencijos dalyvavimo *Logos* teoriją. Šia teorija jis pagrindžia *Logos*-Kristaus transcendentalųjį ir visuotinį dominavimą žmonių giminei iš principo. Tačiau tik įsikūnijusiame dievažmogyje apsirėikšusio *Logos* pripažinimas „malonės tvarka“ įgalina prigimtinių pradų visavertę sklaidą ir universalios tiesos pilnutinį pažinimą. Nepriklausomai nuo individo santykio su *Logos*-Kristumi, Justinas teigia objektyviai atpažįstamą, arba imperatyviai privalomą, *Logos*-Kristaus įtaką Romos visuomenei.

Literatūra ir nuorodos

- 47 „διὰ δυνάμεως τοῦ λόγου κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς πάντων καὶ δεσπότητος θεοῦ βουλὴν διὰ παρθένου ἄνθρωπος ἀπεκυήθη καὶ Ἰησοῦς ἐπωνομάσθη, καὶ σταυρωθεὶς ἀποθανὼν ἀνέστη καὶ ἀνεβήλυθεν εἰς οὐρανόν, ἐκ τῶν διὰ τοσούτων εἰρημένων ὁ νουνεχῆς καταλαβεῖν δυνήσεται“ (I Apol 46, 5).
- 48 „τὸν γὰρ ἀπὸ ἀγεννήτου καὶ ἀρρήτου θεοῦ λόγον μετὰ τὸν θεὸν προσκυνοῦμεν καὶ ἀγαποῦμεν, ἐπειδὴ καὶ δι’ ἡμᾶς ἄνθρωπος γέγονεν, ὅπως καὶ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων συμμετόχος γενόμενος καὶ ἴσιν ποιήσεται“ (II Apol 13, 4).
- 49 Plg. Rom 12, 1: „τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν“ („protinėjai [Dievo] garbinimą“, vertė M. Kubilius); plg. „μετὰ λόγου τιμῶμεν“ („protinėjai teikiame garbę“, I Apol 13, 3).
- 50 Plg. Jn 1,14: „Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν“ („Ir Žodis tapo kūnu ir gyveno tarp mūsų“, vertė Č. Kavaliauskas).
- 51 „Μεγαλειότερα μὲν οὖν πάσης ἀνθρωπείου διδασκαλίας φαίνεται τὰ ἡμέτερα διὰ τοῦ τὸ λογικὸν τὸ ὅλον τὸν φανέντα δι’ ἡμᾶς Χριστὸν γεγονέναι, καὶ σῶμα καὶ λόγον καὶ ψυχὴν“ (II Apol 10,1). Plg. Apaštalo Pauliaus trijų dalių antropologinė struktūra: „ὁμοῦν καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα“ (1 Tes 5, 23).
- 52 „Ὅθεν καὶ ἐπιμένει ὁ θεὸς τὴν σύγχυσιν καὶ κατάλυσιν τοῦ παντὸς κόσμου μὴ ποιῆσαι, ἵνα καὶ οἱ φαῦλοι ἄγγελοι καὶ δαίμονες καὶ ἄνθρωποι μηκέτι ὄσι, διὰ τὸ σπέρμα τῶν Χριστιανῶν, ὃ γινώσκει ἐν τῇ φύσει ὅτι αἰτίον ἐστίν“ (II Apol 7, 1).
- 53 Vėliau šv. Irenėjaus Lioniečio (II amžius) išplėtotą rekapituliacijos teoriją remiasi šia apaštalo Pauliaus išvalga: „τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαίωσασθαι [recapitulare] τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ, τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς“ („amžiu [laikų. M. K.] pilnatvei atėjus, visa, kas yra danguje ir žemėje, iš naujo suvienyti Kristuje tartum galvoje“, Ef 1, 10).
- 54 „Ἰησοῦς Χριστὸς μόνος ἰδίως υἱὸς τῷ θεῷ γεγέννηται, λόγος αὐτοῦ ὑπάρχων καὶ πρωτότοκος καὶ δύναμις, καὶ τῇ βουλῇ αὐτοῦ γενόμενος ἄνθρωπος ταῦτα ἡμᾶς ἐδίδαξεν ἐπ’ ἀλλαγῇ καὶ ἐπαναγωγῇ τοῦ ἀνθρωπείου γένους“ (I Apol 23, 2).
- 55 „καὶ τὴν ἀρχὴν νοερὸν καὶ δυνάμενον αἰρεῖσθαι τάληθῆ καὶ εὖ πράττειν τὸ γένος τὸ ἀνθρώπινον πεποίηκεν, ὥστ’ ἀναπολόγητον εἶναι τοῖς τᾶσιν ἀνθρώποις παρὰ τῷ θεῷ· λογικοὶ γὰρ καὶ θεωρητικοὶ γεγέννηται“ (I Apol 28, 3).
- 56 „Παρ’ ἡμῖν μὲν γὰρ ὁ ἀρχηγέτης τῶν κακῶν δαιμόνων ὄφρις καλεῖται καὶ σατανᾶς καὶ διάβολος, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων συγγραμμάτων ρευνήσαντες μαθεῖν δύνασθε· ὁ εἰς τὸ τυρ πεμφθήσεται μετὰ τῆς αὐτοῦ στρατιᾶς καὶ τῶν ἐπομένων ἀνθρώπων κολασθησομένους τὸν ἀπέραντον αἰῶνα, προεμήνυσεν ὁ Χριστός. καὶ γὰρ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ μηδέπω τοῦτο πράξει τὸν θεὸν διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος γεγένηται· προγινώσκει γὰρ τινὰς ἐκ μετανοίας σωθήσεται μέλλοντας καὶ τινὰς μηδίπω ἴσως γεννηθέντας“ (I Apol 28, 1-2).
- 57 H. Chadwick. *Justin Martyr’s defence of Christianity*, p. 277.
- 58 „εἰ δέ τις ἀπιστεῖ μέλειν τούτων τῷ θεῷ, ἢ ὄντα χαιρεῖν κακία φήσει ἢ λίθω ἐοικότα μιν, καὶ μηδὲν εἶναι ἀρετὴν μηδὲ κακίαν, δόξη δὲ μόνον τοὺς ἀνθρώπους ἢ ἀγαθὰ ἢ κακὰ ταῦτα ἡγεῖσθαι· ἢ περ μεγίστη ἀσέβεια καὶ ἀδικία ἐστίν“ (I Apol 28, 4).
- 59 I Apol 27, 2: „καὶ τούτων μισθοὺς καὶ εἰσφορὰς καὶ τέλη λαμβάνετε δέον ἐκκόψαι ἀπὸ τῆς ὑμετέρας οἰκουμένης“ („ir jūs imate atlygi, įmokas ir mokesčius iš tų [pasileidėlių], kurįuos turite vyti iš savo valdų“).
- 60 Pr 49, 10: „οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰουδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂ ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθῶν“ („Skeptras nepaliks Judo, nei valdovo lazda [nebus atimta] nuo jo šlaunų, iki ateis Paskirtasis; jis yra tautų ilgesys“). *Septuaginta*. – Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1979, p. 87.
- 61 „ὅπερ ὄψει ὑμῖν πάρεστιν ἰσεῖν καὶ ἔργῳ πεισθῆναι· ἐκ πάντων γὰρ γενῶν ἀνθρώπων προσδοκῶσι τὸν ἐν Ἰουδαίᾳ σταυρωθέντα, μεθ’ ὃν εὐθύς δοριάλωτος ὑμῖν ἢ γῆ Ἰουδαίων παρεδόθη“ (I Apol 32,4). Tikėtina, kad Justinas kalba apie Jeruzalės siugriovimą, įvykusį 70 m. po Kr., ir imperatoriaus Hadriano vykdytą miesto romanizaciją: miestas perstatytas iš pamatų ir pavadintas *Aelia Capitolina*.
- 62 H. Chadwick. *Justin Martyr’s defence of Christianity*, p. 286.

⁶³ „τὸ μέγιστον σύμβολον τῆς ἰσχύος καὶ ἀρχῆς αὐτοῦ“, I Apol 55, 2.

⁶⁴ I Apol 55, 4.

⁶⁵ „La Croix de Jésus Christ est unique, mais son unicité même en fait paraître l’universalité. Le monde entier porte l’empreinte de la Croix“, M. Fédou. La vision de la Croix dans l’oeuvre de saint Justin « philosophe et martyr » // *Recherches Augustiniennes*, t. 19, 1984, p. 97.

⁶⁶ „καὶ τὰ παρ’ ὑμῶν δὲ σύμβολα τὴν τοῦ σχήματος τούτου δύναμιν δηλοῖ, [...], δι’ ὧν αἱ τε πρόοδοι ὑμῶν πανταχοῦ γίνονται, τῆς ἀρχῆς καὶ δυνάμεως τὰ σημεῖα ἐν τούτοις δεικνύντες, εἰ καὶ μὴ νοοῦντες τοῦτο πράττετε. καὶ τῶν παρ’ ὑμῶν ἀποθησκόντων αὐτοκρατόρων τὰς εἰκόνας ἐπὶ τούτῳ τῷ σχήματι ἀνατίθετε, καὶ θεοὺς διὰ γραμμάτων ἐπονομάζετε“ (I Apol 55, 6-7).